

novijim hrvatskim prijevodima filozofskih tekstova koje susrećemo u djelima A. Pavlovića, T. Vereša, I. Macana, S. Kušara i T. Ladana.

Eventualno drugo izdanje, koje autor spominje, lako će uvrstiti ispravak onih propusta koji su zacijelo zabunom nastali: »Belief« (275) je, primjerice, engleska, a ne njemačka riječ i ne treba je pisati velikim početnim slovom. Isto tako neće biti poteškoće i za pokoje sadržajno poboljšanje: u natuknici »inteligibilno« (124), na primjer, možda bi bolje bilo navesti latinski pridjev *intelligibilis*, negoli prilog *intelligenter*.

Prvi filozofski rječnik objavljen u samostalnoj Hrvatskoj zalaganjem revnog splitskog *Verbuma* želi odgovoriti na aktualnu potrebu za sveobuhvatnim i suvremenim filozofskim pojmovnikom. Na to je Petar Balta upozorio u predgovoru, a prvo iskustvo, evo, potvrđuje da je ovo djelo dragocjen priručnik za sve one koji se susreću s filozofijom i njome se bave.

Niko BILIĆ

Bartol Kašić, *Hrvatska biblija* [Biblia sacra: versio illyrica, seu declaratio vulgatae editionis latinae, Bartholoei Casij Curictensis e Societate Iesu Professi, ac sacerdotis theologi, ex mandato Sacrae Congregationis de propag. fide, Anno 1625; [Kroatische Bibel des Bartol Kašić] / ed. Rothe ... – Paderborn; München; Wien; Zürich: Schönningh, (Biblia Slavica: Ser. 4; Südslavische Bibel; Bd. 1, (1999., str. 681; Bd. 2, 2000., str. 453.)]

Bartol Kašić (Pag, 1575. – Rim, 1650.), isusovac i jezikoslovac, jedan je od najplodnijih hrvatskih pisaca i prevoditelja 17. stoljeća. Objavio je dvadesetak djela, a petnaestak nam je ostavio u rukopisu. Među prijevodima treba spomenuti *Piesni duhovne* (prvih pedeset psalama, 1617.) i *Himne* (1634.), *Ritual rimski* (1640.), te *Hrvatska biblija*, koju

smo napokon, nakon dugih priprava i strpljiva čekanja, dobili u ruke tek ovih dana, 364. godine nakon njezina nastanka.

Bartol Kašić se gotovo čitava života bavio Biblijom. No, to je naročito djelotvorno činio u pet razdoblja. Najprije za njegova prvog boravka u Dubrovniku 1609.–1612. kad je dubrovački nadbiskup Tempestivi molio oca Kašića da prevede pojedine dijelove Biblije za potrebe liturgije. Misa je bila na latinskom, a čitanja su imala biti na hrvatskom, ali nije bilo odobrenog lekcionara. Zatim je u Lorettu 1614.–1618. kao ispovjednik u bazilici Majke Božje u slobodno vrijeme pjesnički preveo (u dvanaesteru s dvostrukom rimom) prvih pedeset psalama (*Piesni duhovne*, Rim 1617.). Potom ga je za njegovog drugog boravka u Dubrovniku nadbiskup Lanteri zamolio da sredi lekcionar. Kašić je 1622. godine počeo prevoditi Novi zavjet i biblijska čitanja »po dubrovačku«. Na temelju toga Kašićeva prijevoda priredio je generalni vikar Luka Natali dubrovački lekcionar (*Vanghelia i pistule...u iezik dubrovački*, Rim 1641.). Nadalje, kao što je poznato, Kongregacija za širenje vjere (Propaganda), osnovana g. 1622., zdušno se brinula i za naše krajeve. Kad je g. 1625. doznala da neki svećenici misna čitanja pogrešno prevode, bez pripreme, poslala je preko dubrovačkog nadbiskupa Lanterija mandat Bartolu Kašiću da prevede čitavu Bibliju na »općenitiji jezik«. On se opet latio prevodenja Novoga Zavjeta, a nadbiskup mu je dodijelio šest svećenika, vještih latinskom i hrvatskom (možda prva »biblijska komisija«, barem u Hrvatskoj!), da uspoređuju prijevod s Vulgatom. Kad je u prosincu 1631. prijevod Novoga zavjeta na »općenitiji jezik« pisan latini- com bio predan Propagandi, tajnik Ingolhtio ga je što prije tiskati, ali je »jezično povjerenstvo« moralo najprije ustanoviti ima li u prijevodu neprikladnih izraza koji nisu u skladu s vjerom i moralom.

Ako ustanovi da nema ništa prijepornoga (*Nihil obstat*), tada se može dati dopuštenje za tiskanje (*Imprimatur*). Predsjednikom »jezičnog povjerenstva« imenovan je Ivan Tomko Mrnavić, novoimenovani bosanski biskup. On je za članove povjerenstva uzeo fra Rafaela Levakovića, urednika za hrvatske knjige u Propagandinoj tiskari, i još dva službena cenzora hrvatskih knjiga u Rimu: ispovjednika u Bazilici sv. Petra isusovca Antuna Ranzija i upravitelja Zavoda sv. Jeronima, Antuna Deodata. Ta dva člana jezičnog povjerenstva, Ranzij i Deodat, bila su za to da se prijevod tiska. Ali ona prva dva člana povjerenstva: Mrnavić i Levaković, bila su uporno protiv tiskanja. Oni uopće nisu odgovorili na postavljeno jezično pitanje nego su promijenili *status quaestionis* i kao razlog zabrani naveli izliku da pismo nije niti Jeronimovo (što bi imala tobože biti glagoljica) niti Ćirilovo (ćirilica). Protiv te zabrane bio je najprije tajnik Propagande mons. Francesco Ingoli i dubrovački odbor za prevođenje te nadbiskup Celesi, kao i barski nadbiskup Petar Masarechi(ć). Kad je već činilo da će njihovo argumentirano nastojanje protiv te zabrane uroditi plodom, »neki našijenci«, zapravo isti Mrnavić i Levaković, opet su spriječili tiskanje poslavši Svetoj Stolici dvije suplike–molbe. Prvi uputiše Propagandi u ime senjskog biskupa Ivana Agatića, a drugu Svetom Oficiju u ime zagrebačkog biskupa Franje Ergelskoga. Kašić je ustanovio da je prva bila bez Agatićeva znanja, dakle njegovo su ime zloupotrijebili. Stoga Kašić u Apologiji piše: »Nostrates quidam, apposito nomine Episcopi Segnensis in suplici Libello oblato S. Sedi Apostolicae.« Ivan Golub ustanovljuje da su obje molbe donijele zapravo isti tekst i s istim ciljem, tj. spriječiti tiskanje Kašićevog prijevoda Novog zavjeta. Moguće je da su obje molbe falsifikati. Ivan Golub također spominje da je poznati povjesni-

čar prof. Josip Butorac kao falsifikatore označio Mrnavića i Levakovića. (Komentari, Paderborn... 2000; 158). Golub doduše dodaje da ne zna zašto Levaković, ali je meni, kao i prof. Josipu Butorcu, na temelju proučene građe to posve jasno. Kad su se pobojali da će njihova maki-nacija biti otkrivena, upotrijebili su skrajnje sredstvo: zatražili su da pitanje tiskanja riješi Sveti Oficij. A to je zapečatilo sudbinu Kašićeva prijevoda! Ingoli je njegov prijevod Novog zavjeta morao predati kardinalu Desideriju Scagli, »komesaru« Inkvizicije, gdje mu se izgubio svaki trag.

Bartol Kašić, kao da je slutio moguće probleme s poslanim prijevodom Novog zavjeta, dao se odmah 1631. godine sâm na prevođenje čitave Biblije. Počeo je sa Starim zavjetom u Dubrovniku, a kad je 1633. godine premješten u Rim za ispovjednika u Baziliku sv. Petra, nastavio je u slobodno vrijeme prevoditi. Novi je zavjet dovršio u Rimu g. 1636. Sreća naša što se Kašić latio toga golema posla, jer se upravo taj prijevod čitave Biblije sačuvao do naših dana. Danas se čuvaju tri sveska u zagrebačkoj Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici, a po jedan u Zadru i u Odesi. Na temelju tih sačuvanih svezaka tiskana je Kašićeva *Hrvatska biblija* u Paderbornu 1999. kao prvi svezak (681. str.), a drugi svezak *Komentari i Rječnik Kašićeve Biblije* 2000. godine (453 str.).

Kašićevu Bibliju tiskao je poznati izdavač Schöningh (Paderborn, München, Wien, Zürich) u velikom formatu 35x25 cm, u kožnom uvezu jako tamne bordo–boje sa zlatotiskom i zlatorezom, na debelom papiru, pa oba sveska teže više od 6 i pol kilograma. To divot–izdanje objavljeno je u glasovitoj seriji BIBLIA SLAVICA koju je utemeljio poznati slavist prof. dr. Reinhold Olesch (1910.–1990.). Prva knjiga u toj seriji bila je *Poljska biblija* za koju je predgovor na-

pisao papa Ivan Pavao II. U Zagrebu na Svjetskom slavističkom kongresu godine 1978. profesor Olesch prihvatio je sugestiju dr. Ivana Goluba da u toj seriji slavenskih biblija objavi i Kašićevu, koja je naslovljena BIBLIA SACRA – VERSIO ILLYRICA SELECTA.

Hrvatski su znanstvenici latili posla i priredili tekst za tisak, ali ne u transliteraciji ili doslovnom prijepisu, nego u transkripciji, prijepisu u suvremenom pravopisu. Glavninu posla i prijelom teksta obavio je franjevac trećoredac prof. dr. Petar Bašić uz suradnju Julija i Zlate Derossi. Proslav prvom svesku napisao je kard. Franjo Kuharić, 2. siječnja 1996. godine, a njemački predgovor napisali su u srpnju 1997. njemački slavisti profesori Hans Rothe i Christian Hannick.

Drugi svezak, *Komentari i Rječnik Kašićeve Biblije*, donosi na dvije stotine stranica komentare i studije. Petar Bašić piše o rukopisima i prepisivačima Kašićeve Biblije, a donosi i 35 stranica faksimila (str. 7–57). Radoslav Katičić proučava jezik Kašićeva prijevoda (str. 59–69), a Christian Hannick govori o odnosu Kašićeva prijevoda prema starijim lekcionarima i prevedenim odlomcima (str. 71–90). Ivan Golub uspoređuje biblijske predloške i Kašićev prijevod (str. 91–97). Elisabeth von Erdmann–Pandžić donosi dio dokumentacije, uglavnom iz Propagande, o netiskanju Kašićeva prijevoda (str. 99–129), a Ivan Golub pak izvješćuje o dokumentaciji iz Arhiva Svetog Oficija (str. 131–196), koja autoru ove recenzije u proljeće 1992. još nije bila dostupna (v. »Dosje o Kašićevu Novom zavjetu u Svetom Oficiju«, *Vrela i prinosi* (19)1992/93, str. 185–190). Napokon, Petar Bašić piše »Dodatke i ispravke prvom svesku« (str. 197–198). Izdavači su u drugi svezak uvrstili i *Rječnik Kašićeve Biblije* koji je priredila Darija Gabrić–Bagarić, i koji na 250 stranica ima oko 15.000 riječi (str. 199–448). Završni *Index biblicus* (str.

449–453) sastavila je Eva Hedrich. Zanimljivo je spomenuti da se autori spomenutih komentara 56 puta pozivaju na časopis *Vrela i prinosi*, br. 19(1992/93) u kojem sam objavio dokumente *Bartol Kašić obranu svoga prijevoda Hrvatske biblije: Apologija hrvatske Biblije, O raznim slavenskim prijevodima Svetoga pisma, Korolariji–prigovori i odgovori te Ispravak Bandulavićeva lekcionara* (str. 163–230).

Objavljivanje Kašićeve HRVATSKE BIBLIJE velik je prinos i našoj znanosti, jer su tek sada omogućena istraživanja, kao i našoj kulturi, jer tek sada možemo vidjeti bogatstvo Kašićeve Biblije i naslutiti što bi njezino objavljivanje u ono doba značilo za hrvatsko jezikoslovlje, vjerski život i opću kulturu. One koji su spriječili objavljivanje, Kašić u svojoj Apologiji s pravom naziva »malignantes nationales – narodni zlotvori« (*Vrela i prinosi*, br. 19, str. 198).

Vladimir HORVAT

Emma Vesely, *Povijest jubileja – od Sumerana do hrvatskih romara*, Zagreb: Teovizija 2000., 271 str.

Na hrvatskom jeziku dosad nije postojalo cjelovito djelo koje bi čitatelju jednostavno ali stručno protumačilo pojam, nastanak i povijest *jubileja*. Knjiga E. Vesely, *Povijest jubileja od Sumerana do hrvatskih romara* toliko je vrijednija što je zaista originalna po svojoj zamisli i u svjetskim razmjerima. Njezina je vrijednost osobito za hrvatskog čitatelja u tome što se usporedo s proslavama kršćanskih jubileja donose vrlo zanimljivi podaci o ljudima i događajima iz hrvatske povijesti, naročito o onima koji su na bilo koji način u njima sudjelovali u rasponu od prvog jubileja 1300. do sadašnjega. Prava su pak poslastica zanimljivi događaji koji primjereno oslikavaju duh i